

EIPWALES

Cydweithio er ffyniant gwledig
Collaborating for rural success

menter
a busnes

Partneriaeth Arloesi Ewrop (EIP) yng Nghymru
Defnyddio Ffilmiau Ffotoddewisol i Gynyddu Elw wrth
Gynhyrchu Salad Deiliog yng Nghymru
Adroddiad Blynyddol - 2020

Ewan Gage, Chris Creed ac Aldwyn Clarke

RSK ADAS Ltd.

1 Cyflwyniad

Mae salad deiliog a chnydau perlysiâu yn elfennau cyffredin ar unedau cynhyrchu garddwriaethol cymysg yng Nghymru, ac er mai ychydig iawn o elw a ddaw o rai mathau o gynnyrch (e.e. 'iceberg') sy'n golygu y gall fod yn anodd cystadlu â'r archfarchnadoedd, gall cnydau deiliog eraill y gellir eu marchnata ar sail lliw neu flas fod yn gnwd deniadol. Mae'r cnydau hyn hefyd yn elwa ar y cadwyni cyflenwi bach sy'n nodweddiadol o gynhyrchu yng Nghymru, ac mae hyn o gymorth i gadw lliw a blas y dail. Bydd y rhain fel arfer yn cael eu tyfu dan orchudd amddiffynnol er mwyn gwella'r ansawdd ac ymestyn y tymor, yn aml o dan dwnelau plastig sy'n ddewis rhatach na gwydr. Mae hyn yn rhoi cyfle i dyfwyr fanteisio ar dechnolegau newydd sy'n dod i'r amlwg, fel plastigion sy'n addasu ansawdd y golau i wella allbwn drwy addasu'r amgylchedd tyfu. Gall plastigion ffotoddeuwisol addasu'r amgylchedd tyfu mewn amryw o ffyrdd. Gellir newid cyfeiriad y golau drwy ddefnyddio plastigion tryledol – mae golau haul arferol yn teithio mewn un cyfeiriad gan greu llawer o gysgod gan mai haenau'r canopi uchaf sy'n dod i gysylltiad â'r golau fwyaf. Mae plastigion sy'n gwasgaru golau gan ddsbarthu golau mewn ffordd fwy homogenaidd yn y twnnel plastig yn galluogi golau i dreiddio'n ddyfnach i'r canopi gan wella cynhyrchedd ac o bosibl allbynnau cynnyrch. Mae hyn yn bwysig o safbwynt cynnal ansawdd y dail hyn yn is i lawr y canopi, gan helpu i gynyddu cyfran y cnwd y gellir ei farchnata. Yn ogystal â newid cyfeiriad y golau, gellir addasu ei ansawdd i effeithio ar amryw o ddangosyddion ansawdd planhigion. Gellir addasu maint y dail, ansawdd y pigment, blas/cynnwys gwrthocsidyddion a hirhoedledd planhigion ar ôl eu cynaeafu drwy ddefnyddio plastigion dewisol sy'n trosglwyddo rhan o'r sbectrwm yn unig i wella cyfran y golau coch, glas neu uwchfioled sy'n cyrraedd y cnwd. Defnyddir yr effaith hon mewn ffermio fertigol rheolaeth uwch sy'n defnyddio ffynonellau golau LED, ond gall plastigion ffotoddeuwisol alluogi tyfwyr i fanteisio ar y dull hwn yn rhatach o lawer.

Gall y ffaith fod y dull hwn yn gymharol newydd, a'r prinder gwybodaeth am y defnydd ymarferol o'r defnyddiau hyn, beri anhawster i dyfwyr sy'n dymuno elwa ar y buddion hyn ar eu ffermydd. Cafodd y prosiect EIP hwn ei sefydlu i ddangos manteision y plastigion hyn wrth gynhyrchu salad deiliog yng Nghymru, ac i ddarparu tystiolaeth o ran y ffordd orau o'u defnyddio.

2 Cynllun yr Arbrawf

Nod y prosiect oedd profi amryw o blastigion ffotoddeuwisol ar ddau safle yng Ngogledd Cymru (Mostyn Kitchen Garden, Treffynnon, a Hooton's Homegrown, Ynys Môn) dros dri thymor tyfu. Oherwydd oedi yn sgil pandemig Covid-19 un cnwd yn unig a blannwyd yn 2020, ond rhagwelir y bydd cnydau lluosog olynol yn cael eu plannu yn 2021 a 2022 i brofi effeithiau'r defnydd o blastig dros nifer o dymhorau.

Mae crynodeb o'r plastigion a gafodd eu defnyddio yn yr arbrawf wedi'i roi yn **Tabl 1** isod. Cafodd y rhain eu dewis oherwydd eu potensial i gael amrywiaeth o effeithiau; hefyd, defnyddiwyd rheolydd plastig clir ar ddarn

o ddaear noeth er mwyn gallu cymharu â dulliau cynhyrchu arferol. Mae'r plastigion hyn ar gael yn fasnachol, ac fe'u prynwyd gan gyflenwyr yn y diwydiant er mwyn sicrhau y gall tyfwyr eraill addasu'r dull hwn yn hawdd ar eu safleoedd.

Defnyddiwyd pob plastig i leinio twnelau plastig isel oedd yn mesur 1x3m ac 1m uchafswm o daldra (**Ffigur 1A**). Cafodd y rhain eu cynllunio i gael eu symud fel bod modd trin y tir a phlannu, ac roeddynt yn cynnwys ochrau y gellid eu codi i ddarparu awyriad a hwyluso'r gwaith dyfrio. Defnyddiwyd tri thwnnel wedi'u leinio â phob math o blastig (neu ardal gyfatebol o ddaear noeth) ym mhob safle gan ddilyn cynllun bloc ar hap i roi canlyniadau a oedd yn ddilys yn ystadegol (**Ffigur 2**). Plannwyd tri cyltifar salad deiliog cyffredin o dan bob twnnel ar ddwysedd masnachol arferol sef 9 planhigyn/m² mewn patrwm bloc ailadroddus (**Ffigur 1B**). Dewiswyd Lollo Rosso (dail coch cyrliog), Lollo Bionda (dail cyrliog melyn) a Green Oakleaf (pen agored) fel cyltifarau masnachol cynrychiadol a oedd yn dangos amryw o ddangosyddion ansawdd sy'n debygol o gael eu heffeithio gan y defnydd o blastig, fel pigmentiad y dail, siap y canopi ac oes silff.

Tabl 1. Plastigion ffotoddeuwisol a ddefnyddiwyd yn yr arbrawf. Defnyddiwyd plastig clir ar ddarn o ddaear noeth hefyd fel rheolydd er mwyn cymharu.

Plastig	Priodweddau	Manteision arfaethedig
Clir	Plastig clir confensiynol.	Addasu microhinsawdd, trosglwyddo llawer o olau.
Tryledol	Yn gwasgaru llawer o olau.	Rhagor o olau yn treiddio i'r canopi caeëedig, gwella cyflwr dail hŷn.
Glas	Yn amsugno cyfran coch a gwyrdd y sbectrwm, yn trosglwyddo golau glas.	Dail cryno ac yn gwella datblygiad lliw mewn dail wedi'u pigmenteiddio.
Atal golau uwchfioled	Trosglwyddo llawer o olau ond yn atal golau uwchfioled.	Gwell rheolaeth dros blâu ac afiechydon.
Heb ei drin	Daear noeth	Amherthnasol

Ffigur 1. **A** – Enghraifft o dwnnel adeg y cynhaeaf. Dyluniwyd y twnelau i gynnwys ochrau y gellir eu symud er mwyn hwyluso'r gwaith dyfrio a chynaeafu. **B** – Lollo Bionda, Green Oakleaf a Lollo Rosso wedi'u plannu ar ffurf blociau ailadroddus ar ddarn o ddaear noeth.

301	302	303	304	305	Triniaeth	Plastig
					1	Rheolydd heb ei drin
201	202	203	204	205	2	Clir
101	102	103	104	105	3	Glas
					4	Tryledol
					5	Atal golau uwchfioled

Ffigur 2. Cynllun yr arbrawf wedi'i ailadrodd ym mhob safle. Roedd pob twnnel yn mesur 1x3m.

Ar ôl iddynt egino a sefydlu mewn hambyrddau, cafodd planhigion plwg o bob cyltifar eu plannu ar 3 a 4 Medi. Archwiliwyd y lleiniau am arwyddion o ddifrod i'r planhigion (e.e. malwod/cwningod), plâu/afiechydon a chynhaliwyd trosolwg agronomeg bob pythefnos nes eu cynaeafu ar 7 ac 8 Hydref. Ar ôl eu cynaeafu, aseswyd uchder, pwysau a diamedr gwerthadwy, nifer y dail a chyflwr y planhigion unigol. Hefyd, cofnodwyd lliw ac arwynebedd y dail.

3 Canlyniadau

3.1 Ymatebion Cyffredinol y Cnwd

Cafwyd cynaeafau da yn y ddau safle o dan yr holl amodau a chynhyrchwyd cynnyrch gwerthadwy ym mhob achos. Mae lluniau cynrychiadol o'r cnwdau ar adeg eu cynaeafu i'w gweld yn **Ffigur 3** isod. Roedd gwahaniaethau amlwg rhwng y planhigion a dyfwyd ar y ddaear noeth â'r rheini a dyfwyd o dan orchudd plastig – roedd y planhigion yn llai ac yn fwy cryno, yn fwyaf tebygol o ganlyniad i'r tymereddau oerach heb blastig. Roedd ymatebion tyfu y planhigion o dan y plastigion clir, tryledol a'r plastig a oedd yn atal golau uwchfioled yn gymharol debyg, er bod y plastig glas wedi cynhyrchu planhigion ychydig yn llai ac yn fwy cryno o'u cymharu â'r ddau fath arall. Roedd gwahaniaethau o ran pigmentiad, yn enwedig yn achos y Lollo Rosso, ac roedd y lliw cryfaf i'w weld yn y planhigion a dyfwyd ar y ddaear heb ei drin, ond mae'n bosibl bod hyn yn gysylltiedig â datblygiad llai sydd i'w weld wrth dyfu mewn caeau agored. Roedd llai o bigmentiad yn y planhigion Lollo Rosso a dyfwyd o dan blastig, yn enwedig yn achos y plastig glas a'r plastig sy'n atal golau uwchfioled. Fodd bynnag, yn gyffredinol roedd y cnwdau i gyd o safon da ac yn werthadwy ac nid oedd y defnydd o blastig yn dangos unrhyw effaith niweidiol ar gynhyrchu.

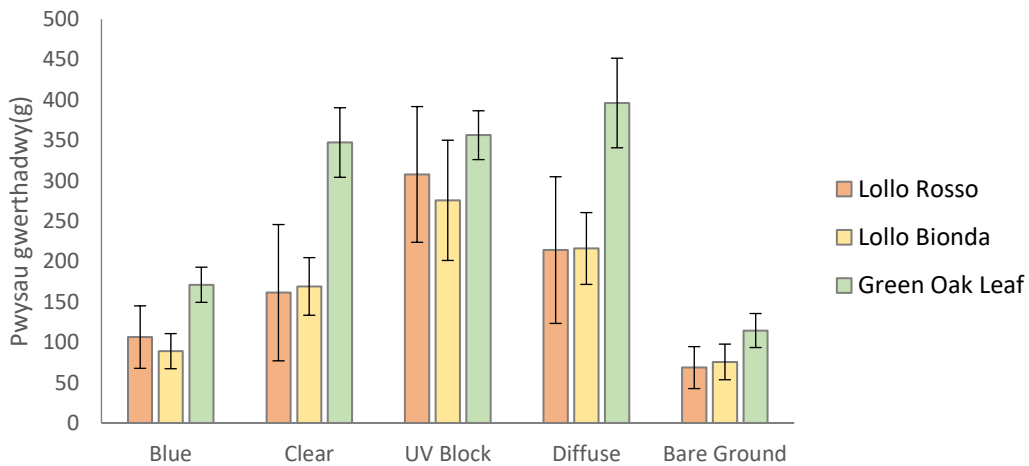
	Rheolydd heb ei drin	Clir	Glas	Tryledol	Atal golau uwchfioled
Green Oakleaf					
Lollo Rosso					
Lollo Bionda					

Ffigur 3. Ffotograffau cynrychiadol o gnydau ar adeg eu cynaeafu.

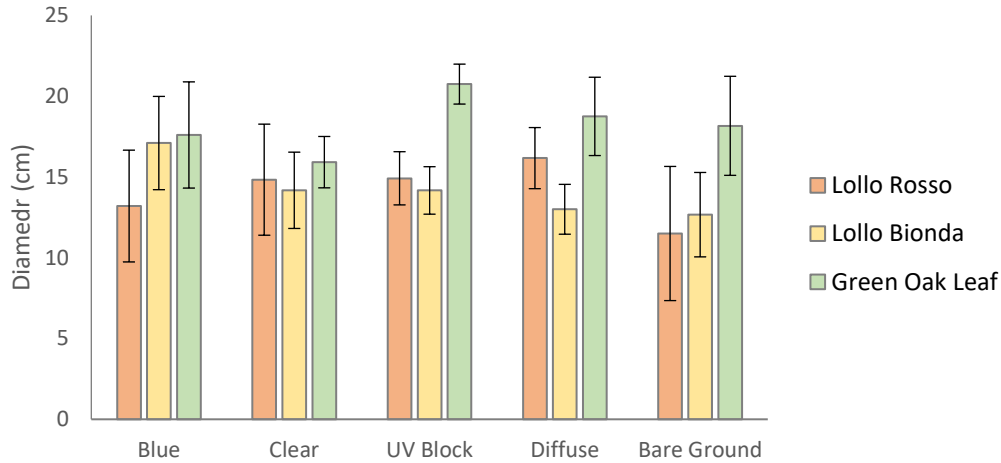
3.2 Dadansoddiad o'r Cynnyrch a Dangosyddion Ansawdd

Nid oedd unrhyw wahaniaeth ystadegol arwyddocaol ar draws y samplau yn y ddau safle ar gyfer unrhyw un o'r paramedrau a fesurwyd, felly cafodd y mesuriadau eu casglu a'u dadansoddi fel un sampl. Oherwydd mai nifer bychan o blanhigion a blannwyd, ac effaith difrod plâu ar y lleiniau rheolydd, cafodd y triniaethau eu dadansoddi ar sail pob planhigyn unigol yn hytrach na fesul m² i leihau effaith hyn ar yr arbrawf. Dylid nodi bod y dadansoddiad hwn yn seiliedig ar nifer cyfyngedig o asesiadau (tri phlanhigyn i bob llain, neu gyfanswm o 18 planhigyn i bob triniaeth) felly bydd yn cynnwys rhywfaint o wallau, er y bydd hyn yn cael ei gywiro yn ystod y cyfnodau plannu niferus sydd wedi'u cynllunio ar gyfer tymhorau 2021 a 2022.

Y planhigion a dyfwyd ar y ddaear noeth oedd â'r pwysau gwerthadwy isaf y pen o'u cymharu â'r triniaethau plastig, er bod y rhai a gafodd eu tyfu o dan y plastig glas hefyd yn is o ran eu cynhyrchedd cyffredinol (**Ffigur 4**). Gwelwyd y cnwd gorau yn achos y letys Green Oak Leaf a dyfwyd o dan y plastig clir, y plastig tryledol a'r plastig oedd yn atal golau uwchfioled, gyda chnwd rhywfaint yn well yn achos yr olaf. Roedd cynydu cyfartalog Lollo Rosso a Lollo Bionda yn well o dan y plastig sy'n atal golau uwchfioled, er nad oedd y gwahaniaethau hyn yn sylweddol o'u cymharu â'r plastigion clir a thryledol. Cafodd y letys Green Oak Leaf â'r diamedr pen mwyaf eu tyfu o dan y plastig atal golau uwchfioled, y plastig tryledol ac ar y ddaear noeth (**Ffigur 5**), er nad oedd gwahaniaethau sylweddol rhwng y cyfartaleddau hyn. Doedd dim gwahaniaethau arwyddocaol o ran diamedr y letys a dyfwyd o dan y gwahanol amodau, gan gynnwys y rheolydd ar y ddaear noeth. Doedd dim gwahaniaethau sylweddol o ran pa mor werthadwy oedd y cynydu a dyfwyd o dan y gwahanol amodau.

Ffigur 4. Pwysau cyfartaledd pob pen unigol ar gyfartaledd ar adeg cynaeafu ar draws pob safle.

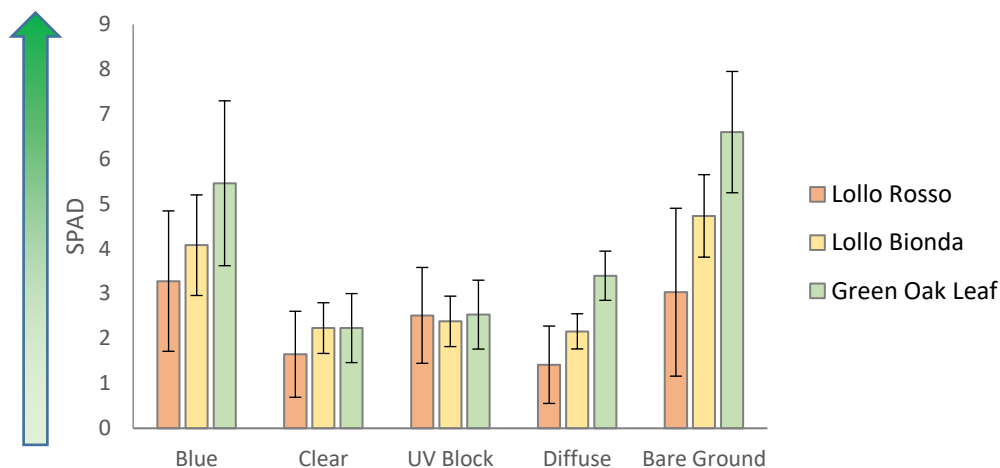
Figur 5. Cyfartaledd diamedr pen pob letysen ar adeg ei gynaeafu, ar gyfartaledd ar draws y ddau safle.

O ran yr effaith gyffredinol, mae gorchudd plastig yn cael effaith fuddiol ar y cnwd. Yn achos y letys Green Oak Leaf, nid oedd unrhyw wahaniaethau arwyddocaol rhwng y plastig clir, y plastig oedd yn atal golau uwchfioled a'r plastig tryledol, a gall hyn awgrymu bod buddion y gorchuddion yn gysylltiedig yn bennaf ag addasu'r microhinsawdd yn hytrach nag addasu'r golau yn benodol. Fodd bynnag, gwnaeth y ddau fath o letys Lollo a gafodd eu tyfu o dan y plastig tryledol a'r plastig atal golau uwchfioled gynhyrchu pwysau gwerthadwy mwy (er nad oedd hyn yn arwyddocaol yn ystadegol) na'r letys a dyfwyd o dan y plastig clir. Mae natur gyrllog y amrywogaethau hyn yn cynhyrchu pen mwy cryno na'r Green Oak Leaf, felly mae'n bosibl bod gallu'r plastig tryledol i wasgaru golau yn fuddiol drwy alluogi mwy o olau i dreiddio i ben y letys.

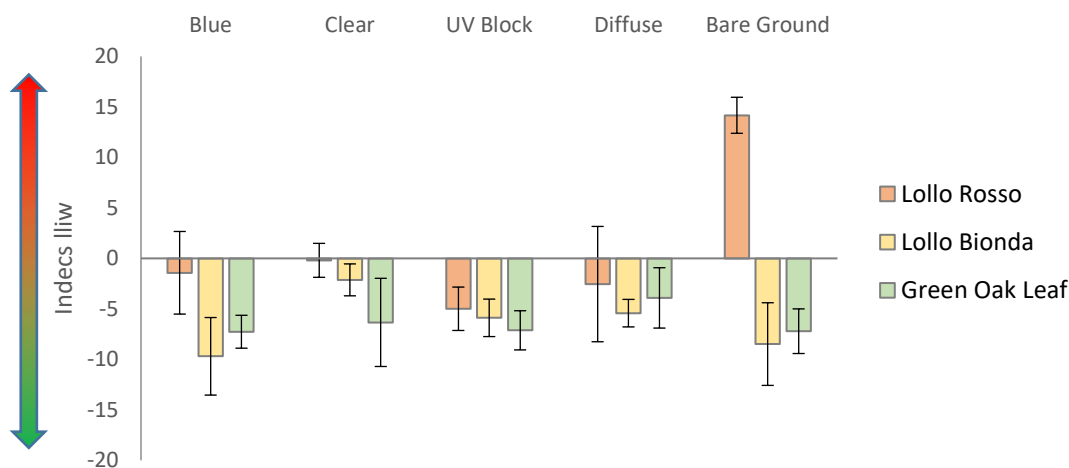
3.3 Lliw'r Dail

Cafodd lliw'r dail ei fesur mewn dwy ffordd: i) gwerth SPAD, fel mesuriad o gyfanswm cynnwys cloroffyl y dail (dyfnder y lliw gwyrdd) ac ii) Indecs lliw, mynegiant meintiol o liw'r dail, o goch (positif) i wyrdd (negatif). Roedd y gwerth SPAD ar ei uchaf yn y planhigion a gafodd eu tyfu o dan y plastig glas ac ar y ddaear noeth, a mân wahaniaethau yn unig oedd yn amlwg rhwng cynnwys cloroffyl y plastig clir, y plastig sy'n atal golau uwchfioled a'r plastig tryledol (**Figur 6**). Yn yr un modd, gwelwyd bod y gwahanol driniaethau yn cael effaith arwyddocaol ar yr indecs lliw dail, yn enwedig yn achos y Lollo Rosso. Gwelwyd y lliw coch tywyllaf yn y planhigion a gafodd eu tyfu ar y ddaear noeth, ac roedd y rhai a dyfwyd o dan y plastigion yn wannach o ran pigmentiad ac yn fwy gwyrdd. Roedd hyn yn fwyaf amlwg yn achos y gorchudd plastig glas, lle'r oedd cyfartaledd indecs lliw y Lollo Rosso yn fwy tebyg i amrywogaethau Lollo Bionda a Green Oakleaf.

Fel ymateb cyffredinol, mae lliw'r dail yn groes i'r hyn a welir yn y cnwd yn gyffredinol – gwelwyd y lliw gwyrdd cryfaf yn y planhigion a blannwyd o dan y plastig glas ac ar y ddaear noeth, ynghyd â'r cnwd lleiaf. Mae'n bosibl bod amryw o ffactorau i gyfrif am y lliw cryf hwn. Yn gyntaf, gall planhigion llai, mwy ifanc, â dail sydd heb ehangu llawer ddangos cynnwys pigment uwch, yn enwedig os byddant yn cael eu tyfu o dan amodau oerach – gall hyn hefyd arwain at y pigmentiad coch dyfnach yn y Lollo Rosso a dyfir ar y ddaear noeth.

Figur 6. Gwerth cyfartalog y SPAD ar draws y gwahanol triniaethau plastig. Mae gwerth SPAD uwch yn arwydd o gynnwys cloroffyl uwch, sy'n rhoi lliw gwyrdd mwy tywyll i'r prif ddefnydd.

Figur 7. Gwerthoedd indecs lliw cyfartalog ar gyfer pob amrywogaeth a dyfwyd o dan orchuddion plastig. Mae gwerth mwy positif yn awgrymu lliw coch cryfach, ond mae gwerth is neu negatïf yn arwydd o liw mwy gwyrdd.

3.4 Sylwadau Cyffredinol

Cafodd meysydd agronomeg eraill o ddiddordeb eu nodi yn ystod yr arbrawf. Roedd y defnydd o dwnelau yn cynnig amddiffyniad rhag plâu mwy fel adar a chwingod, ond gwelwyd rhywfaint o ddifrod ar y cae agored. Byddwn yn rhoi sylw i hyn y tymor nesaf gan ddefnyddio rhwydi i atal mynediad ar ôl plannu. Ar y llaw arall, roedd mwy o achosion o ddifrod gan falwod o dan y gorchuddion plastig, ac mae'n debyg bod hynny oherwydd yr amgylchedd mwy llaith. Oherwydd hyn bu'n rhaid defnyddio mwy o belenni malwod i leihau'r difrod, ond mae'r defnydd o belenni malwod fferig ffosffad yn gydnaws â chynhyrchu organig ac nid ydynt yn cynnwys problemau amgylcheddol pelenni metaldehyd confensiynol. Ni chafwyd unrhyw broblemau sylweddol yn gysylltiedig â phlâu/afiechydon yn ystod yr arbrawf hwn, ond mae'r rhain yn debygol o fod yn fwy o broblem wrth blannu'n hwyrach gan fod y tymheredd a'r lleithder yn y twnelau yn debygol o fod yn uwch yn ystod yr haf. Byddai angen i dyfwyr ymateb i hyn drwy reoli awyrellau'r twnelau yn ofalus a defnyddio rhaglenni rheoli i leihau unrhyw risgiau cynyddol.

4 Crynodeb o Flwyddyn 1

Er gwaethaf yr heriau a achoswyd gan epidemig Covid-19, cafodd treialon cychwynnol y prosiect hwn eu gweithredu'n llwyddiannus, a chwblhawyd un cylch tyfu cyflawn ar gyfer saladau deiliog. Rydym wedi gallu dangos y gall y defnydd o blastigion wella cynhyrchedd cyffredinol, ac rydym wedi dechrau datblygu'r achos tystiolaeth ar gyfer defnyddio plastigion sy'n addasu golau wrth gynhyrchu saladau deiliog. Yn benodol, mae'r defnydd o blastig sy'n atal golau uwchfioled wedi gwella cynhyrchedd, o bosibl o ganlyniad i ddarparu microhinsawdd wedi'i addasu a sbectra golau sy'n cynnwys llai o straenachoswyr ocsidol i'r planhigion. Mae'r dystiolaeth a ddaeth i law hefyd yn dangos y cyfaddawd posibl rhwng gynhyrchu llawer o gnydau a sicrhau ansawdd gwerthadwy – roedd yr amodau a gynhyrchedd y cnydau gorau hefyd wedi cynhyrchu'r planhigion â'r lliwiau gwannaf. Yn achos saladau gwyrdd fel Oak Leaf Green a Lollo Bionda efallai nad yw hyn yn destun pryder, ond gall fod yn broblem wrth geisio gwerthu'r Lollo Rosso y gellir ei farchnata ar sail lliw coch, cryf. Fodd bynnag, roedd dail y Lollo Rosso a gafodd eu tyfu o dan yr amodau hyn yn dangos rhywfaint o bigmentiad, ac ni chawsant eu sgorio fel rhai nad oedd yn werthadwy yn gyffredinol, felly mae'n bosibl na fydd hyn yn cael fawr ddim dylanwad wrth farchnata'r cynnyrch i gwsmeriaid.

Mae'r dystiolaeth a gasglwyd hyd yma yn ymwneud ag un arbrawf ar ddiwedd y tymor, felly mae effaith y canlyniadau yn gyfyngedig. Yn gyntaf, bydd angen ailadrodd yr arbrawf i wella cywirdeb y canlyniadau a lleihau effaith anghysonderau, a'r unig ffordd o wneud hyn yw drwy ailadrodd y broses. Yn ail, datblygwyd y dystiolaeth hon ar gyfer cnwd a dyfir yn nechrau'r hydref, ac mae'n debygol bod y dyddiau byrrach a thymereddau is wedi effeithio ar y cynhyrchiant yn gyffredinol. Bydd angen profi effaith y defnyddiau hyn ymhellach mewn cnydau a dyfir yn ystod yr haf, yn enwedig gan y bydd hyn yn gorgyffwrdd â chyfnodau allweddol o ran galw gan gwsmeriaid. Bydd y cyfnod hwn hefyd yn gorgyffwrdd â chyfnodau o risgiau cynyddol o ran plâu ac afiechydon yn sgil dyddiau hirach, cynhesach, a risg cynyddol o leithder uchel mewn adeileddau sy'n gwarchod planhigion rhag yr elfennau. Yn ystod y cyfnodau hyn hefyd y bydd manteision ychwanegol y plastigion ffotodewisol, fel y plastig sy'n atal golau uwchfioled, yn fwyaf tebygol o gael yr effaith fwyaf o'u cymharu â phlastigion clir, confensiynol.

5 Cynlluniau ar gyfer y Tymor Nesaf

Bydd yr arbrawf a gafodd ei gynnal eleni yn parhau yn ystod tymor 2021, a bydd y cylch cynhyrchu cyntaf yn dechrau ym mis Mawrth 2021 unwaith y bydd y perygl o farrug wedi cilio. Rhagwelir y bydd y twnelau yn cael eu defnyddio i gynhyrchu'n barhaus drwy blannu'n olynol, gan gynhyrchu llawer o dystiolaeth yn gysylltiedig â buddion y dull hwn. Bydd addasiadau yn cael eu gwneud i roi sylw i unrhyw beryglon o ddaeth i'r amlwg o ran plâu/afiechydon ac i ddatblygu arbenigedd ymarferol yn gysylltiedig â'r defnydd o blastigion a'u heffaith

ar reolaeth cnydau. Bydd hyn hefyd yn golygu bod modd asesu priodweddau'r plastigion wrth eu defnyddio'n barhaus a phrofi am effaith diraddio plastigion ar eu gallu i ysgogi ymatebion ffafriol yn y cnydau.